

Список використаних джерел:

1. Міцкевич Н.В. Інноваційні процеси в умовах сучасної економічної ситуації в Україні. *Наукові праці. Економіка*. 2017. Випуск 290. Том 302. С. 10–13. URL: <http://economy.chdu.edu.ua/article/download/130511/126154> (дата звернення 08.11.2023).
2. Зіліневич Г.П., Галушак О.Я. Вплив інновацій на виробничі процеси національних промислових підприємств. *Соціальні та економічні вектори інноваційного розвитку бізнес-структур*: матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції пам'яті почесного професора Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, академіка НАН України Миколи Григоровича Чумаченка. 23 квітня 2020 р. Тернопіль. С. 35–36. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/323227835.pdf> (дата звернення 08.11.2023).
3. Про інвестиційну діяльність : Закон України №1560-ХІІ від 18 вересня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. ст.646 .
4. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. ст. 266.

Бутнік-Сіверський С.О.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри економіки обліку та фінансів,
Інститут післядипломної освіти
Національного університету харчових технологій,
патентний повірений

**ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВУ ВИНАГОРОДУ АВТОРА
ТА ЙОГО ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ**

З прийняттям нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» [1] (далі — Закон) було запроваджено чимало новел у сфері регулювання авторсько-правових відносин, зокрема, включено цілу низку термінів, які раніше не мали законодавчого визначення, модифіковано способи використання творів, оновлено перелік випадків їх вільного використання, децю врегульовано відносини, пов'язані зі створенням неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою (штучним інтелектом). Важливим із таких нововведень та, водночас, досить дискусійним було також запровадження права на справедливую винагороду автора — невідчужуваного права, яке належить лише автору та його спадкоємцям. В умовах цифрової економіки існування цього права одночасно з правом на отримання авторської винагороди за використання твору, яке належить власнику майнових прав інтелектуальної власності на твір чи його ліцензіату, породжує деяку невизначеність в механізмі правового регулювання.

В ч. 1 ст. 12 Закону визначаються майнові права інтелектуальної власності на твір, а саме вказується, що суб'єкт авторського права має право використовувати твір будь-яким способом (способами), а також ви-

ключне право дозволяти або забороняти використання твору іншими особами. Способами використання твору є: 1) відтворення; 2) включення до складеного твору; 3) включення до іншого твору, крім складеного твору; 4) розповсюдження примірників твору; 5) імпорт примірників твору; 6) здавання в найм або в позичку примірників твору; 7) публічне виконання, публічний показ, публічне демонстрування, публічне сповіщення, інтерактивне надання доступу публіці та інші способи доведення до загального відома публіки; 8) переклад; 9) переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни твору. При цьому зазначається, що цей перелік не є вичерпним.

У ч. 3 ст. 12 Закону встановлено, що незалежно від відчуження зазначених у частині першій цієї статті майнових прав на твір автор має право на справедливую винагороду за відповідні способи використання твору, визначену цим Законом і Законом України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав». Право на справедливую винагороду належить лише автору, переходить лише до спадкоємців автора і не може бути передано (відчужено) іншим особам.

Це положення відображається також і в ч. 1 ст. 445 Цивільного кодексу України [2] (далі — ЦК України), де закріплюється, що автор має невідчужуване право на справедливую винагороду за використання його твору у випадках, в розмірах і на умовах, передбачених законом. Право на справедливую винагороду належить автору твору, а після його смерті переходить до спадкоємців автора.

При цьому з Закону та ЦК України чітко не зрозуміло щодо яких саме способів використання твору автор має право на справедливую винагороду. В Законі згадується про нього лише в деяких місцях. Зокрема, в ч. 6 ст. 12 зазначається, що за автором зберігається право на одержання справедливої винагороди за прокат запису твору. В ч. 2 ст. 28 Закону допускається приватне копіювання творів, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, а також аудіовізуальних творів без дозволу суб'єктів авторського права, але з виплатою їм справедливої винагороди. А в ч. 3 ст. 28 Закону допускається репрографічне відтворення творів без дозволу суб'єктів авторського права, але з виплатою їм справедливої винагороди, виключно в особистих цілях або для кола сім'ї, за винятком випадків, передбачених статтями 22, 25 цього Закону.

До речі, як бачимо, в останніх двох наведених положеннях Закону використано термін «суб'єкт авторського права», а тому звідси виходить, що право на справедливую винагороду за приватне копіювання та репрографічне відтворення творів може належати не лише автору та його спадкоємцям, але й іншим правовласникам, яким автор міг передати майнові права інтелектуальної власності на твір. Однак, це суперечить тоді ч. 3 ст. 12 Закону щодо невідчужуваності права на справедливую винагороду, а тому її застосування до цих випадків вбачається спірним.

Таким чином, Закон не містить чіткого та вичерпного переліку випадків, коли автор має право на справедливую винагороду, а лише вказує на нього у вищенаведених положеннях Закону та містить відсилочну норму до Закону України «Про ефективне управління майновими пра-

вами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [3], в якому насправді нічого не говориться про право на справедливий винагорода автора, а коли, наприклад, в ст. 23 зазначається про збір та розподіл винагороди за приватне копіювання та репрографічне відтворення творів, то використовується термін «винагорода», а не «справедлива винагорода», як це має місце у Законі. До того ж, при визначенні часток відповідних категорій правовласників при розподілі зібраного акредитованою організацією доходу від прав за приватне копіювання, вказуються як автори і виконавці аудіовізуального твору чи їх спадкоємці, так і особи, що володіють майновими авторськими правами на музичні твори, та особи, що володіють майновими авторськими правами на аудіовізуальні твори. При цьому про авторів творів, зафіксованих у фонограмах, відеограмах та їх спадкоємців, тут не згадується.

Це ще раз підтверджує заплутаність і необхідність вдосконалення правового регулювання цього питання та дискусійність того, чи може ч. 3 ст. 12 Закону щодо невідчужуваності права на справедливий винагорода автора застосовуватися до права на винагорода за приватне копіювання та репрографічне відтворення творів, яке належить різним суб'єктам авторського права і суміжних прав.

Очевидно, що автор має право на справедливий винагорода лише щодо певних способів використання твору, а не будь-яких з них. Проте, перелік таких способів, як бачимо, чітко не окреслений законодавчо, не встановлено її розмір чи порядок його визначення, а це є тією суттєвою умовою, без якої неможлива реалізація права на справедливий винагорода автора.

В раніше діючому Законі України «Про авторське право і суміжні права» [4] право автора на справедливий винагорода згадувалося лише в ч. 2 ст. 17, а саме: за оприлюднення і кожне публічне виконання, показ, демонстрацію чи сповіщення аудіовізуального твору, його здавання у майновий найм і (або) комерційний прокат його примірників за всіма авторами аудіовізуального твору зберігається право на справедливий винагорода, що розподіляється і виплачується організаціями колективного управління або іншим способом. Тобто тут право на справедливий винагорода вказувалося лише в контексті аудіовізуальних творів, воно певно так само було відділене від майнових прав інтелектуальної власності на твір, які могли передаватися організації, що здійснювала виробництво аудіовізуального твору, чи продюсеру аудіовізуального твору, але при цьому воно закріплювалося лише за автором аудіовізуального твору і законодавець в зазначеній статті не вказував про можливість його переходу до спадкоємців.

Запровадження в новому Законі права на справедливий винагорода, насамперед, за прокат запису твору, було пов'язано з імплементацією Угоди про асоціацію [5], ст. 179 якої має назву «Невід'ємне право на справедливий винагорода» і передбачає наступне: 1) якщо автор або виконавець передав або уступив своє право на прокат щодо фонограми або оригіналу чи копії фільму виробнику фонограми або фільму, то такий автор або виконавець зберігає право на справедливий винагорода за прокат; 2) автори або виконавці не можуть відмовитись від права на одержання справедливої винагороди за прокат; 3) управління правом на

одержання справедливої винагороди може бути доручене організаціям колективного управління, які представляють авторів або виконавців; 4) сторони можуть регулювати питання стосовно можливості запровадження управління правом на справедливу винагороду організаціями колективного управління і в якому обсязі, а також питання визначення особи, до якої можуть бути висунуті вимоги зі сплати цієї винагороди та з якої вона підлягає стягненню.

Іваночко І.Б. та Паєнок А.О., посилаючись на цю статтю Угоди про асоціацію, слушно зазначають, що закріплені положення відображають важливість питання забезпечення оплатності результатів інтелектуальної діяльності [6, с. 62].

Однак, Угода про асоціацію не містить положень про право на справедливу винагороду за інші способи використання твору, окрім його прокату, а також не вказує на випадки приватного копіювання та репрографічного відтворення творів.

Законодавець, запроваджуючи в Законі право на справедливу винагороду, відійшов від дуалістичної природи прав інтелектуальної власності, а саме — їх поділу на особисті немайнові та майнові права. Так, право на справедливу винагороду, маючи перш за все економічний (майновий) характер, не володіє ознакою, притаманною майновим правам — можливістю відчуження. Тобто воно здатне переходити лише до спадкоємців, але не може бути передане (відчужене) іншій особі. Закріплення права на справедливу винагороду за автором надає йому особистого характеру, властивого вже особистим немайновим правам.

Таким чином, право на справедливу винагороду має ознаки, як майнових прав, так і особистих немайнових прав автора, а тому його не можна чітко відносити до майнових прав інтелектуальної власності, адже після їх відчуження третій особі за автором все-одно залишається право на справедливу винагороду.

Раніше нами було запропоновано юридичну категорію «специфічних авторських прав» — особливої групи прав, до якої відносили: 1) право участі у реалізації проектів творів архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва; 2) право доступу до твору образотворчого мистецтва; 3) право слідування [7, с. 6–7]. Всі ці три суб'єктивні права не можуть бути повністю віднесені до переліку особистих немайнових чи майнових прав, існують окремо від них, чим і була зумовлена пропозиція такого їх групування в науці цивільного права, хоч вона і не отримала особливої підтримки.

До специфічних авторських прав можна було б віднести і право на справедливу винагороду, адже воно найбільш схоже з правом слідування, яке також є невідчужуваним і надає можливість автору та його спадкоємцям отримувати певну частину доходу від кожного наступного продажу оригіналу художнього твору, оригіналу рукопису літературного або музичного твору (через аукціон, галерею, салон, крамницю тощо).

До речі, право слідування в Законі тепер також прописано з застосуванням терміну «право на справедливу винагороду» при вказуванні частини доходу, на який автор та його спадкоємці мають право. Так, відповідно до ч. 1 ст. 30 Закону автор має невідчужуване право на одер-

жання справедливої винагороди, з урахуванням частини третьої цієї статті, як частки відрахувань від кожного продажу оригіналу художнього твору (твору графічного чи пластичного мистецтва, такого як малюнок, колаж, картина, рисунок, гравюра, естамп, літографія, скульптура, гобелен, твір з кераміки та скла, фотографічний твір тощо), оригіналу рукопису літературного або музичного твору, наступного за продажем оригіналу, здійсненим автором (право слідування).

Тобто право слідування в теорії напевно тепер можна віднести до особливого виду права на справедливу винагороду, позаяк право слідування фактично є також правом на справедливу винагороду (хоч і виділяється окремо).

Проте, найбільш спірним є не настільки питання місця права на справедливу винагороду в переліку прав інтелектуальної власності на твір, наскільки його реалізація разом з майновими правами інтелектуальної власності, які також надають можливість суб'єкту авторського права отримати певну винагороду за використання твору. Отримавши за певним ліцензійним договором винагороду за використання твору (зокрема, за здачу в прокат його запису), автор за Законом буде мати також право на справедливу винагороду, яка, можливо, буде видаватися зовсім «не справедливою» для ліцензіата, який чомусь має платити двічі за одне і теж використання твору.

Право слідування є більш економічно обґрунтованим, оскільки художник зазвичай заробляє лише один раз на своїй картині — при її продажі, а право слідування надає можливість для стимулювання його творчої праці, шляхом отримання додаткових відрахувань при наступному продажі оригіналу його картини через аукціон, галерею, салон, крамницю тощо.

Натомість, право на справедливу винагороду за використання твору, наприклад, за прокат запису музичного твору, є недостатньо обґрунтованим, адже він може відтворюватися (тиражуватися) і здаватися в прокат безліч разів, за що і так автор отримує винагороду (роялті) за використання музичного твору за відповідним договором з користувачем, дистриб'ютором чи організацією колективного управління.

Економічно не вигідною і не зовсім зрозумілою може виявитися ситуація і для набувача майнових прав інтелектуальної власності на твір, у разі їх передачі (відчуження) автором, коли набувач повністю їх викупив, але чомусь зобов'язаний все-одно сплачувати потім справедливу винагороду автору, якому вже не належать майнові права інтелектуальної власності, і це право автор не може відчужити набувачу ніяким чином, бо воно є невідчужуваним і такий правочин буде вважатися нікчемним, зокрема, на підставі ч. 1 ст. 48 Закону, виходячи з якої, умови правочинів щодо розпорядження майновими правами на об'єкти авторського права стосовно передання (відчуження) майнового права на справедливу винагороду є нікчемними. Вважаємо, що таке положення певним чином обмежує конституційне право автора розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Звичайно, право на справедливу винагороду покликане охороняти інтереси автора, який іноді через підписання не вигідних договорів може

не отримати тієї суми коштів, на яку він заслуговує, у разі широкого використання твору, набуття ним популярності тощо. Проте, воно не зовсім враховує інтереси ліцензіатів та набувачів прав інтелектуальної власності, а також породжує питання щодо механізму реалізації такого невідчужуваного права на практиці.

Так, не маючи юридичної можливості видати дозвіл (ліцензію) на здійснення права на справедливую винагороду, автор може видати (наприклад, в ОКУ) лише доручення на збір справедливої винагороди від імені автора.

Підсумовуючи, зазначимо, що право на справедливую винагороду є досить дискусійним, недостатньо врегульованим законодавчо, у зв'язку з чим вбачаємо його зараз лише декларативним, має ознаки як майнового права, так і особистого немайнового права інтелектуальної власності, межує з правом слідування, є «специфічним» авторським правом. Воно породжує деякий дисбаланс інтересів автора та користувача, а через проблеми в механізмі його реалізації, потребує подальшого наукового дослідження, обґрунтування і відповідного законодавчого врегулювання, з врахуванням його специфіки та означених аспектів його реалізації.

Список використаних джерел

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.
2. Цивільного кодексу України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України від 15.05.2018 р. № 2415-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text>.
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16.09.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
6. Іваночко І.Б., Паєнок А.О. Правова характеристика договору про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності як підстави для виникнення правонаступництва щодо майнових авторських прав. *Право і суспільство*. 2021. № 5. С. 55–64.
7. Бутнік-Сіверський С.О. Майнові авторські права як об'єкт спадкування. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2008. № 3. С. 3–12.